

Поліщук Світлана.
Розвиток пам'яті першокласників у
навчальному процесі
(фрагмент пілотажного експерименту)

Результати експериментального дослідження (2014–2017 рр.) показують у першокласників послідовність домінуючих типів запам'ятовування: комбінований; зоровий; слуховий; моторно-слуховий.

Ключові слова: пам'ять, зоровий тип, комбінований тип, моторно-слуховий тип, слуховий тип.

Постановка проблеми. Українська психологічна наука позначена зараз недостатніми експериментальними дослідженнями природи психічного, зокрема особливостей пам'яті у конкретному віковому діапазоні (6–8-річний вік), який зіставляється із шкільним навчанням першокласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначними постатями вітчизняного наукового простору, які системно вивчали процес запам'ятовування в людини, є П. П. Блонський (1884–1941), Л. С. Виготський (1896–1934), П. І. Зінченко (1931–2014), О. М. Леонтьєв (1903–1979), А. О. Смирнов (1894–1980) [1].

Виокремлення нерозв'язаної проблематики. Це потреба з'ясування типології запам'ятовування у молодшому шкільному віці як широкому віковому діапазоні, який обмежуються двома віковими нормативними кризами (криза 7 років і криза 13 років).

Мета статті. Оприлюднити у першокласників загальноосвітніх шкіл потенційну природну логістику типології запам'ятовування за результатами пілотажного дослідження (2014–2017 рр.).

Виклад матеріалу дослідження. Ще античні мислителі відзначали значення пам'яті для життєдіяльності лю-

дини: так, давньогрецький трагік Есхіл (525–456 до н.е.), батько «європейської трагедії», стверджував устами Прометея у п'єсі «Прометей закований» (близько 450 або 415 до н.е.): «Послухай, що я зробив цим смертним. Придумав числа, навчив складати слова і дав їм пам'ять».

Тоді ж створюються поетичні образи процесу запам'ятовування, які ототожнювались з відбитками на воскових дощечках, а матір'ю всіх муз у давньогрецькій міфології вважається саме богиня пам'яті – Мнемозина, образ якої зафіксований зокрема в однойменній картині (також «Лампа пам'яті» і «Рікорданза») англійського художника, поета і перекладача Данте Габріеля Росетті (1828–1882), одного із засновників «Братства Прерафаелітів» (1848–1853).

Родоначальником власне наукового психологічного аналізу вивчення запам'ятовування вважається Г. Еббінгауз (1850–1909), який вперше експериментально дослідив процес запам'ятовування і розробив методи вимірювання мнемічних процесів.

Отож, психологічна наука має потрібну інформаційну доказову базу для експериментального вивчення пам'яті людини, яка, однак, потребує постійного вдосконалення у новітній соціальній ситуації розвитку дітей молодшого шкільного віку. Розпочинаючи навчання у школі, діти вже спроможні доволіно запам'ятовувати (однак ця спроможність ще слабко розвинена). Водночас молодший шкільний вік характеризується значними якісними змінами в пам'яті, наприклад: формується логічна пам'ять, а дослівне запам'ятовування зумовлюється не віковими особливостями, а низкою факторів життєвого досвіду. Так, не вмючи диференціювати завдання, молодші школярі виробляють собі пізнавальну настанову на дослівне запам'ятовування і відтворення. При адекватному (знання вікових та індивідуальних особливостей) педагогічному керівництві вони осмислено запам'ятовують доступний для них матеріал.

З другого боку, просте дослівне запам'ятовування має позитивне значення: це важливий засіб нагромадження словникового запасу і культури дитячого мовлення, роз-

витуку довільної пам'яті, самоконтролю, уміння помічати помилки [2].

Як наслідок, зважаючи на актуальність вивчення пам'яті у молодшому шкільному віці для успішного навчання і виховання дітей, ми разом із І. Андрійович – студенткою спеціальності «Психологія» Глухівського НПУ ім. О. Довженка у руслі науково-навчального проекту «Ми вчимося не для школи, а для життя» використали комплекс методів дослідження: 1) спостереження; 2) постекспериментальна бесіда; 3) методи математичної обробки даних; 4) експеримент.

1. Підготовчий етап:

- вибірка дослідження (28 учнів молодшого шкільного віку загальноосвітньої школи №1 м. Глухова Сумської області);
- проаналізовано теоретичний матеріал з проблеми експериментального вивчення особливостей пам'яті першокласників у навчальному процесі.

2. Планування і розробка процедури дослідження:

- визначення типу пам'яті першокласників;
- вивчення рівня короткочасної образної пам'яті у молодшому шкільному віці;
- вивчення опосередкованого запам'ятовування першокласників.

3. Етапи проведення дослідження:

I етап:

- методика «Образна пам'ять»;
- вивчення сформованості видів пам'яті у молодших школярів;
- вивчення особливостей короткочасної пам'яті;
- методика «Опосередковане запам'ятовування».

II. Розробка психокорекційної програми для покращення пам'яті першокласників.

4. Обробка результатів дослідження.

Встановлено, що у молодших школярів переважає комбінований тип пам'яті (42,9%). Це означає, що таким дітям властиве запам'ятовування потрібної інформації як зоровим так і слуховим способом.

Зоровий тип пам'яті домінує у 39,3% першокласників (вони спроможні відтворити інформацію, яку побачили на картинці, легко, швидко і правильно, але інші типи пам'яті в них знаходяться на низькому рівні).

Слуховий тип пам'яті притаманний 14,3% школярів: вони запам'ятовують інформацію тільки залежно від темпу та гучності голосу вчителя; відтворюють її з невеликими труднощами, що, в першу чергу, може бути наслідками неправильної вимови особи, яку наслідують.

До того ж, першокласники витрачають більше часу на пригадування слів в порівнянні з іншими способами.

Моторно-слуховий тип пам'яті переважає у 3,5% дітей. Коли експериментатор читає учневі слова, то йому пропонується пошепки повторювати кожне з них і «записувати» в повітрі. Потім експериментатор запитує, які слова дитині найбільше запам'яталися (цей тип пам'яті виявився найважчим у роботі з молодшими школярами).

Отже, у навчальному процесі важливо звертати увагу на домінуючий тип пам'яті, щоб мати змогу вдосконалювати його та розвивати інші типи. Для цього потрібно читати різні тексти, показувати картинки (ілюстрації), виконувати з дітьми фізичні вправи для тренування пам'яті, причому одночасно виконувати кілька вправ на розвиток різних типів запам'ятовування.

Вчителі та батьки повинні звертати увагу на загальний розвиток пам'яті, а також на домінуючі типи запам'ятовування, щоб знати, які методи доцільніше використовувати для покращення пам'яті і корекційної роботи.

Досліджуючи короткочасну образну пам'ять першокласників, ми встановили, що її середній рівень переважає у 60,7% першокласників. Вона характеризується дуже коротким збереженням інформації після одноразового нетривалого сприйняття і негайним відтворенням матеріалу (у перші ж секунди після сприйняття).

Низький рівень короткочасної образної пам'яті притаманний 39,3% школярів. Діти не можуть за такий короткий час (20 сек) сконцентруватися на картинках і запам'ятати їх (якраз вони потребують корекційно-розвивальних програм для розвитку всіх видів пам'яті і

насамперед – образної).

Проводячи діагностичні зрізи першокласників, ми також прагнули розвивати різні прийоми та форми запам'ятовування.

Такий дослідницький задум відбувся у 2 етапи:

1. Дослідник зачитував слова, а дитина до кожного слова вибирала і відкладала таку картинку, яка потім допоможе їй згадати це слово.

Наприклад, слово для запам'ятовування – «ліс». На картинках ліс не зображений, але можна вибрати таку картинку, яка потім допоможе згадати слово.

Після того, як картинка вибрана, дитину запитують: «Як ця картинка нагадає тобі про ліс?» (таким чином дитина підбирає картинку до кожного слова).

2. Через 10 хв, дивлячись на відкладені нею картки, дитина повинна пригадати те слово, яке їй зачитував дослідник.

Аналіз отриманих результатів показав, що немає жодної дитини з низькими показниками опосередкованого запам'ятовування. Середній і високий рівні розмежовуються за трьома критеріями відповідно до ступеня встановлення зв'язку між картинками:

3 бали (низький показник): дитині важко вдається згадати відповідність картинок та взаємозв'язок між ними;

4 бали (середній показник): учень згадує слова, але часто припускається помилок при відтворенні слів;

5 балів (високий показник): дитина легко та швидко відтворює створені нею асоціації і слова дослідника.

Проаналізувавши отримані результати, ми розробили психолого-розвивальну програму для покращення пам'яті першокласників у навчальному процесі.

Експрес-характеристика цільового призначення програми:

- Складається із 14 занять та розрахована на роботу з групою дітей, які мають низькі показники пам'яті.
- Спрямована на розвиток і вдосконалення короткочасного та довготривалого запам'ятовування першокласників.
- Передбачає комплекс пошукових, асоціативних, творчих вправ, які забезпечують покращення показників

пам'яті першокласників, а також розвиток дрібної моторики рук і комунікативних навичок.

- Важливою умовою проведення розвивальних занять є створення позитивного мікроклімату в групі, забезпечення групової динаміки та взаємодії між однолітками та керівником (класоводом) групи.

Висновки. Експериментально доведено, що у дітей досліджуваної вибірки переважає комбінований тип запам'ятовування, потім – зоровий тип і, зрештою – слуховий і моторно-слуховий типи.

Вивчаючи образну пам'ять, ми отримали середні та низькі показники, які дозволили нам виокремити групу дітей, яка потребувала підвищеної уваги до розвитку пам'яті.

Гіпотеза дослідження знаходиться у стані перевірки, оскільки ще не проведено вторинної діагностики, а саме дослідження є пілотажним.

Перспективи вивчення цієї проблеми ми вбачаємо у розробці адресних тематичних рекомендацій для батьків та вчителя через врахування: 1) вікових особливостей пам'яті у 6–8-річному діапазоні, 2) особистісних новоутворень початку молодшого шкільного віку та 3) змісту перебігу малої вікової кризи 7 років, позначеної до того ж віковою гендерною специфікою.

Список літератури:

1. Агафонов А. Подходы к изучению памяти : историко-психологический анализ / А. Агафонов // Журнал прикладной психологии. – 2004. – № 6. – С. 26.
2. Волков Б. С. Психология младшего школьника / Б. С. Волков. – М. : Просвещение, 2002. – 128 с.
3. Выготский Л. С. Память и ее развитие в детском возрасте // Лекции по психологии / Л. С. Выготский. – СПб. : Союз, 1997. – 144 с.
4. Долинська О. П. Загальна, вікова і педагогічна психологія / О. П. Долинська, Г. Б. Казанковська. – К. : Вища школа, 1990. – 142 с.
5. Ільїна Н. М. Загальна психологія / Н. М. Ільїна. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 122 с.
6. Лозниця В. С. Пам'ять, теорії пам'яті, види та процеси пам'яті

/ В. С. Лозниця // Психологія та педагогіка : Основні положення. – К. : Наукова думка, 1999. – С. 139-146.

7. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2010. – 352 с.

Polischuk S. A. The results of the experimental study (2014-2017) show in the first-graders the sequence of dominant types of memorization: combined; visual; auditory and motor-auditory.

Key words: memory, visual type, combined type, motor-hearing type, auditory type.

© Поліщук Світлана. Стаття надійшла 7 березня 2018 р.